

საქართველოს სახელმწიფოსა და საქართველოს
მართლმადიდებელ ეკლესიას შორის
ხელშეკრულების იდეის „კონსტიტუციურ შეთანხმებად“
გარდაქმნის ერთი მიზანი

აბსტრაქტი

2001 წელს, საქართველოს კანონმდებლობაში გაჩენილმა ახალმა სამართლებრივმა ინსტიტუტმა - „საქართველოს კონსტიტუციურმა შეთანხმებამ“ მნიშვნელოვანი კრიტიკა დაიმსახურა როგორც ეროვნულ დონეზე, ასევე კომპეტენტური საერთაშორისო ინსტიტუტების მხრიდან. ამ კრიტიკული შეფასებების ერთ-ერთი მთავარი ობიექტი მისთვის მინიჭებული „კონსტიტუციური“ სტატუსი იყო. წინამდებარე სტატიის ფარგლებში ავტორი გვთავაზობს საკუთარ დაკვირვებას საქართველოს სახელმწიფოსა და საქართველოს მართლმადიდებელ ეკლესიას შორის „ხელშეკრულების“ იდეის „კონსტიტუციურ შეთანხმებად“ გარდაქმნის ერთი მიზნის შესახებ.

სტატიის სტრუქტურა შემდეგი სახითაა აგებული. პირველი შესავალი თავი მოკლედ აღწერს „ხელშეკრულების“ იდეის „კონსტიტუციურ შეთანხმებად“ გარდაქმნის ქრონოლოგიას (1994 – 2001 წლები) და სხვადასხვა საეტაპო მნიშვნელობის სამართლებრივი აქტის (პროექტის) თუ დოკუმენტის მოხმობით, ცენტრალური მსჯელობისთვის აუცილებელ წინამძღვრებს გვთავაზობს. მეორე თავში წარმოდგენილია სახელმწიფოსა და ეკლესიას შორის შეთანხმებისთვის „კონსტიტუციური“ რანგის მინიჭების იდეის მხარდამჭერი ფორმალური არგუმენტები და მათი კრიტიკული ანალიზი, რაც საავტორო თეორიისთვის საჭირო სივრცეს ათავისუფლებს. მესამე თავში, სათანადო წყაროების მოშველიებით, დასაბუთებულია წინამდებარე სტატიის ცენტრალური თეზისი, რომლის თანახმადაც, სახელმწიფოსა და ეკლესიას შორის დადებული შეთანხმებისთვის „კონსტიტუციური“ სტატუსის მინიჭების ერთი მიზანი (რეალური შედეგი) ამ სამართლებრივი აქტისა და შესაბამისი ურთიერთობისთვის სახელმწიფოს ექსკლუზიური საკანონმდებლო ძალაუფლების არიდება იყო. სტატიის დასკვნით

* სამართლის დოქტორი, საქართველოს უნივერსიტეტის სამართლის სკოლის ასოცირებული პროფესორი, საქართველოს უნივერსიტეტის „რელიგიის თავისუფლების ინსტიტუტის“ დირექტორი [a.metreveli@ug.edu.ge]

ნაწილში კი სისტემურად არის შეჯამებული ყველა წარმოდგენილი ფაქტი და განვითარებული მსჯელობა.

გასათვალისწინებელია, რომ სტატია მომზადებულია მიმდინარე კვლევის ფარგლებში, რომელიც საქართველოს სახელმწიფოსა და საქართველოს სამოციქულო ავტოკეფალურ მართლმადიდებელ ეკლესიას შორის კონსტიტუციური შეთანხმების სამართლებრივი განზომილების მრავალმხრივ შესწავლას ისახავს მიზნად. უშუალოდ ამ სტატიისთვის გამოყენებული იქნა აღნიშნული კვლევის მოცემულ ეტაპზე მოძიებული და დამუშავებული წყაროები. შესაბამისად, ავტორი ითვალისწინებს, რომ მასში შესაძლოა, სრულად არ იყოს მითითებული ყველა წყარო, მათ შორის, ის დოკუმენტები, რომლებიც ავტორმა აქ განვითარებული მსჯელობისთვის სათანადოდ არ მიიჩნია და ისინიც, რომლებიც ჯერ მოძიებული და დამუშავებული არ არის. მიუხედავად ამისა, ავტორს სჯერა, რომ წარმოდგენილი წყაროები, წინამდებარე სტატიის ფარგლებში დასმული საკითხისა და მისი მხარდამჭერი არგუმენტების გასამყარებლად, არსებითად საკმარისია.

I. შესავლისთვის – ძირითადი ფაქტები და მოკლე ქრონოლოგია

საქართველოს სამოციქულო ავტოკეფალური მართლმადიდებელი ეკლესიის¹ სამართლებრივი მდგომარეობის განსაზღვრისა და საქართველოს სახელმწიფოსთან მისი ურთიერთობის მოწესრიგების მიზნით, ამ ორ სუბიექტს შორის ხელშეკრულების დადების იდეა საჯაროდ პირველად 1994 წელს გამოჩნდა. 1990-იანი წლების დასაწყისში საქართველოში რელიგიური ექსტრემიზმისა თუ შეუწყნარებლობის გახშირებულმა გამოვლენამ და, ამავდროულად, შესაბამის სფეროში სათანადო კანონმდებლობის არარსებობამ, საქართველოს ხელისუფლებას რელიგიის თავისუფლებისა და რელიგიური გაერთიანებების შესახებ სპეციალური კანონის მიღებისკენ უბიძგა.² კანონპროექტზე მუშაობა 1992 წელს დაიწყო³ და ორი წლის შემდეგ, 1994 წელს საქართველოს პარლამენტმა გამოაქვეყნა საქართველოს რესპუბლიკის კანონის

¹ ტექსტის გამარტივების მიზნით, „საქართველოს სამოციქულო ავტოკეფალური მართლმადიდებელი ეკლესიის“ აღსანიშნად, სპეციალური ციტირებების ან მითითების გარდა, შემდგომში ყველგან გამოყენებული იქნება ტერმინი „ეკლესია“.

² ამის საფუძველს, თავის მხრივ, წარმოადგენდა საქართველოს სსრ მინისტრთა საბჭოს 1990 წლის 12 აპრილის N183-ე დადგენილება „რელიგიის საქმეთა საკითხების შესახებ“.

³ პაატა ზაქარეიშვილი, „რატომ ხელშეკრულება და არა კანონი?“ კრებულში ავტორთა კოლექტივი, რედაქტორი გია ნოდია, ეკლესია, სახელმწიფო და რელიგიური უმცირესობები საქართველოში: გვემუქრება თუ არა რელიგიური ფუნდამენტალიზმის საფრთხე (გამომცემელი მშვიდობის, დემოკრატიისა და განვითარების კავკასიური ინსტიტუტი (CIPDD) 2000) 16.

პროექტი „აღმსარებლობისა და რელიგიურ გაერთიანებათა შესახებ“.⁴ კანონპროექტის მე-6 მუხლის თანახმად, სახელმწიფოსა და ეკლესიას შორის ურთიერთობა ცალკე ხელშეკრულებით რეგულირდებოდა.⁵

მნიშვნელოვანია, რომ 1992-1995 წლების მოწვევის პარლამენტს აღნიშნული კანონპროექტი არ განუხილავს, ხოლო 1996 წელს, უკვე საქართველოს იუსტიციის სამინისტროს მიერ მნიშვნელოვნად მოდიფიცირებული ახალი კანონპროექტიდან „სინდისის თავისუფლებისა და რელიგიური ორგანიზაციების შესახებ“, ხელშეკრულების შესახებ ჩანაწერი საერთოდ გაქრა.⁶ მოგვიანებით, 1997 წელს იუსტიციის სამინისტრომ შესწორებები შეიტანა მითითებულ კანონპროექტში და ეკლესიის სამართლებრივი სტატუსის განსაზღვრის მიზნით, „საქართველოს მართლმადიდებელი ეკლესიის შესახებ“ სპეციალური კანონის ინიციატივა წარმოადგინა (მუხლი 8).⁷

ამგვარად, სახელმწიფოსა და ეკლესიას შორის ურთიერთობების მოწესრიგების მიზნით, რელიგიის თავისუფლებისა და რელიგიური გაერთიანებების შესახებ ეროვნული კანონმდებლობის შემუშავების მცდელობის ფარგლებში 1994 წელს გაჩენილი ხელშეკრულების იდეა, 1996 წელს უარყოფილი იქნა, ხოლო, 1997 წელს ეკლესიის შესახებ სპეციალური კანონის ინიციატივით ჩანაცვლდა. თუმცა საბოლოოდ, საქართველოს პარლამენტს არც სინდისის თავისუფლებისა და რელიგიური ორგანიზაციების შესახებ ზოგადი კანონი და არც საქართველოს მართლმადიდებელი ეკლესიის შესახებ სპეციალური კანონი მიუღია.

1997 წელს საქართველოს კანონმდებლობაში კვლავ გაჩნდა სახელმწიფოსა და ეკლესიას შორის ურთიერთობის ორმხრივი ხელშეკრულების - ამჯერად უკვე შეთანხმების (კონკორდიუმის), საფუძველზე მოწესრიგების იდეა. კერძოდ, „კულტურის შესახებ“ საქართველოს ახალი კანონით განისაზღვრა იმ ნორმატიული აქტების ნუსხა, რომელთა მიღებაც აუცილებელი იყო ამ კანონთან დაკავშირებით, მათ შორის სახელმწიფოსა და ეკლესიას შორის შეთანხმება (კონკორდიუმი) სახელმწიფოსა და ეკლესიას შორის. აღსანიშნავია, რომ „კულტურის შესახებ“ საქართველოს კანონი დღემდე მოიცავს ამ ნორმას.⁸

⁴ საქართველოს რესპუბლიკის კანონის პროექტი „აღმსარებლობისა და რელიგიურ გაერთიანებათა შესახებ“, საქართველოს რესპუბლიკა (5 მაისი, 1994) 1-2.

⁵ *ibid*, 1.

⁶ ზაქარეიშვილი, *supra* სქოლიო 3, 17.

⁷ საქართველოს იუსტიციის მინისტრის მოადგილის წერილი საქართველოს სახელმწიფო მინისტრის მოადგილეს, დანართი: „სინდისის თავისუფლებისა და რელიგიური ორგანიზაციების შესახებ“ საქართველოს კანონის პროექტი, N01/52-3113, 1997 წლის 17 ნოემბერი.

⁸ მუხლი 40, საქართველოს კანონი „კულტურის შესახებ“ <<https://www.matsne.gov.ge/ka/document/view/31402?publication=13>> [15.10.2022].

2000 წელს საქართველოს იუსტიციის სამინისტროს მიერ „საქართველოს სახელმწიფოსა და საქართველოს მართლმადიდებელ სამოციქულო ავტოკეფალურ ეკლესიას შორის შეთანხმების (კონკორდიუმის)“ პროექტის შემუშავების სამართლებრივ საფუძვლად პირდაპირ იყო მითითებული „კულტურის შესახებ“ საქართველოს კანონის შესაბამისი ნორმა.⁹ დასაბუთებულად შეიძლება მივიჩნიოთ თვალსაზრისი, რომ „კულტურის შესახებ“ საქართველოს კანონით გათვალისწინებული შეთანხმება (კონკორდიუმი) სწორედ დღეს მოქმედი კონსტიტუციური შეთანხმებაა (2002 წ), რომლის „კონსტიტუციურობა“ არც 1997 წლის კანონით და არც მის საფუძველზე 2000 წელს მომზადებული შეთანხმების (კონკორდიუმის) პროექტით ყოფილა გათვალისწინებული. აქვე აღვნიშნავთ, რომ სწორედ შეთანხმების (კონკორდიუმის) 2000 წლის პროექტი და მის ირგვლივ გამოთქმული შენიშვნები წარმოადგენს, ამ სტატიის ფარგლებში, ჩვენი ცენტრალური მსჯელობის უმთავრეს საფუძველს და წყაროს, რომელსაც მოგვიანებით კვლავ მივუბრუნდებით.

სახელმწიფოსა და ეკლესიას შორის ურთიერთობის ორმხრივი ხელშეკრულების საფუძველზე მოწესრიგების იდეის განვითარების მომდევნო ეტაპად, საკუთრივ, ხელშეკრულების პროექტზე მუშაობის პერიოდი შეიძლება გამოიყოს. კერძოდ, 1998 წლის 9 იანვარს საქართველოს ეროვნული უშიშროების საბჭომ საქართველოს იუსტიციის სამინისტროს, ეკლესიის საკუთრების საკითხების მოწესრიგების მიზნით, სათანადო დოკუმენტის შემუშავების რეკომენდაცია მისცა.¹⁰ ამ შემთხვევაში, ორმხრივი ხელშეკრულების საფუძვლად საქართველოს მინისტრთა საბჭოს 1990 წლის 12 აპრილის N183-ე დადგენილება იქნა მითითებული. იუსტიციის სამინისტროს მიერ შემუშავებული პროექტის თანახმად, იქმნებოდა - „საკონსტიტუციო ხელშეკრულება საქართველოს სახელმწიფოსა და საქართველოს მართლმადიდებელ ეკლესიას შორის ურთიერთობის საფუძვლების განსაზღვრისათვის“.¹¹ ქრონოლოგიურად, ეს პირველი შემთხვევაა, როდესაც სახელმწიფოსა და ეკლესიას შორის დასადები

⁹ საქართველოს სახელმწიფო მინისტრის მოადგილის წერილი საქართველოს სამინისტროებისა და დეპარტამენტების ხელმძღვანელებს, დანართი: „საქართველოს სახელმწიფოსა და საქართველოს მართლმადიდებელ სამოციქულო ავტოკეფალურ ეკლესიას შორის შეთანხმების (კონკორდიუმის)“ პროექტი და დანართი: განმარტებითი ბარათი „საქართველოს სახელმწიფოსა და საქართველოს მართლმადიდებელ სამოციქულო ავტოკეფალურ ეკლესიას შორის შეთანხმების (კონკორდიუმის) პროექტზე“, N45/2, 2000 წლის 14 მარტი.

¹⁰ საქართველოს იუსტიციის მინისტრის მოადგილის წერილი საქართველოს ეროვნული უშიშროების საბჭოს, N02.11/91, 1998 14 მაისი.

¹¹ საქართველოს პრეზიდენტი / სახელმწიფო კანცელარია, შემოსული კორესპონდენცია, „საკონსტიტუციო ხელშეკრულება საქართველოს სახელმწიფოსა და საქართველოს მართლმადიდებელ ეკლესიას შორის ურთიერთობის საფუძვლების განსაზღვრისათვის“, N86/4, 1998 წლის 1-ლი აპრილი.

ხელშეკრულების სახელწოდებაში გაჩნდა ტერმინი საკონსტიტუციო.¹²

მნიშვნელოვანია, რომ ტერმინი საკონსტიტუციო, წარმოდგენილი პროექტის თანახმად, რეალურად ითვალისწინებდა ხელშეკრულების შესაბამის იერარქიულ მდგომარეობას საქართველოს ნორმატიულ აქტებს შორის. პროექტის 34-ე მუხლი მას უპირატეს იურიდიულ ძალას ანიჭებდა საქართველოს ორგანულ კანონთან, დეკრეტთან და კანონქვემდებარე ნორმატიულ აქტებთან მიმართებით.¹³ საგულისხმოა, რომ მოცემული პროექტი არ ითვალისწინებდა საკონსტიტუციო ხელშეკრულების უპირატეს იურიდიულ ძალას საქართველოს საერთაშორისო ხელშეკრულებებისა და შეთანხმებების მიმართ, როგორც ეს დღეს მოქმედი კონსტიტუციური შეთანხმების შემთხვევაში საქართველოს კონსტიტუციით (მუხლი 4) არის დადგენილი.¹⁴

შესაბამისად, შეიძლება ითქვას, რომ სახელმწიფოსა და ეკლესიას შორის დასადები ხელშეკრულებისთვის „კონსტიტუციური“ სტატუსის მინიჭების იდეა პირველად 1998 წელს გაჩნდა, თუმცა, მალევე იქნა უარყოფილი. საქართველოს იუსტიციის სამინისტროში ხელშეკრულების პროექტზე მუშაობის პროცესში მისი სახელწოდება შეიცვალა და მას ჯერ „კონკორდატი“ ეწოდა (1999 წ.)¹⁵, მოგვიანებით კი კვლავ - „შეთანხმება (კონკორდიუმი)“¹⁶. ხელშეკრულების ბუნების, სტატუსისა თუ რანგის ძიების ეს პროცესი კიდევ ერთი წელი გაგრძელდა და ოფიციალურად 2000 წლის 8 დეკემბერს დასრულდა, როდესაც საყოველთაო-სახალხო განხილვისთვის გამოქვეყნდა საქართველოს კონსტიტუციური კანონის პროექტი „საქართველოს კონსტიტუციაში ცვლილებებისა და დამატებების შეტანის შესახებ“. ინიცირებული ცვლილებების თანახმად, საქართველოს კონსტიტუციით განისაზღვრა საქართველოს კანონმდებლობისთვის სრულიად ახალი ნორმატიული აქტი - „კონსტიტუციური შეთანხმება“.

¹² სახელმწიფოსა და ეკლესიას შორის შეთანხმებასთან (ხელშეკრულებასთან) მიმართებით, ტერმინების - „საკონსტიტუციო“ და „კონსტიტუციური“, შესახებ იხ. ვალერი ლორია და სხვა, ადამიანის უფლებები და რელიგია (გამომცემლობა „თობალისი“ 2006) 158-159; იხ. ასევე: დიმიტრი გეგენავა, ეკლესია-სახელმწიფო ურთიერთობის სამართლებრივი მოდელები და საქართველოს კონსტიტუციური შეთანხმება (გამომცემელი დავით ბატონიშვილის სამართლის ინსტიტუტი, გამომცემლობა „იურისტების სამყარო“ 2018) 116-117.

¹³ საქართველოს პრეზიდენტი / სახელმწიფო კანცელარია, შემოსული კორესპონდენცია, supra სქოლიო 11.

¹⁴ საქართველოს კონსტიტუციური შეთანხმებისა და საქართველოს საერთაშორისო ხელშეკრულებებისა და შეთანხმებების ურთიერთმიმართების შესახებ იხ. კონსტანტინე კორკელია, ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის გამოყენება საქართველოში (საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის სახელმწიფოსა და სამართლის ინსტიტუტი 2004) 84-90.

¹⁵ საქართველოს იუსტიციის მინისტრის წერილი საქართველოს სახელმწიფო მინისტრს, N08-22/69, 1999 წლის 18 მარტი.

¹⁶ იხ. სქოლიო 9 supra.

რომლის დადების მიზანიც ამ ორ სუბიექტს შორის ურთიერთობის კონსტიტუციურ დონეზე მოწესრიგება იყო.¹⁷

აქ მოხმობილი წყაროების მიზანია, ქრონოლოგიურად აღწეროს ის პროცესი, რომლის ფარგლებშიც სახელმწიფოსა და ეკლესიას შორის „ხელშეკრულების“ იდეა „კონსტიტუციურ შეთანხმებად“ გარდაიქმნა. ამგვარად, ჩვენ ცხადად წარმოვაჩინეთ წინამდებარე სტატიის ცენტრალური მსჯელობისთვის აუცილებელი წინამძღვრების ორი ფაქტი. პირველი, სახელმწიფოსა და ეკლესიას შორის ურთიერთობის მომწესრიგებელ და ამ უკანასკნელის სამართლებრივი სტატუსის განმსაზღვრელ აქტად თავიდანვე ჩაფიქრებული იყო ორმხრივი ხელშეკრულება (ეკლესიის შესახებ სპეციალური კანონის იდეამ მხოლოდ მცირე დროით და ხელშეკრულების იდეის პარალელურად, პრინციპული დომინირების გარეშე, იარსება). მეორე, ხელშეკრულების (შეთანხმების, კონკორდატის ან კონკორდიუმის) სამართლებრივი რანგი არც საწყის და არც პროექტების აქტიური განხილვების პერიოდში („საკონსტიტუციო ხელშეკრულების“ სუსტი და ხანმოკლე ეპიზოდის გარდა) ყოფილა „კონსტიტუციური“, მსგავსი სტატუსი მან მხოლოდ ამ პროცესის დასკვნით ეტაპზე შეიძინა. შესაბამისად, ჩვენი მიზანია, პასუხი გავცეთ კითხვას - არსებითად რამ განაპირობა სახელმწიფოსა და ეკლესიას შორის ხელშეკრულებისთვის „კონსტიტუციური“ სტატუსის მინიჭება?

II. სახელმწიფოსა და ეკლესიას შორის დასადები შეთანხმებისთვის „კონსტიტუციური“ სტატუსის მინიჭების ფორმალური არგუმენტები

2001 წლის 30 მარტს, საქართველოს პარლამენტში „საქართველოს კონსტიტუციაში ცვლილებებისა და დამატებების შეტანის შესახებ“ საქართველოს კონსტიტუციური კანონის პროექტის განხილვისას სახელმწიფოსა და ეკლესიას შორის დასადები შეთანხმებისთვის „კონსტიტუციური“ სტატუსის მინიჭებას სახელმწიფო შემდეგი საფუძვლებით ასაბუთებდა:

„[...] რატომ ეწოდება ამ შეთანხმებას კონსტიტუციური? კონსტიტუციური ეწოდება იმდენად, რამდენადაც ამ შეთანხმების დადება და სუბიექტთა წრე მხოლოდ კონსტიტუციით არის განსაზღვრული და მხოლოდ კონსტიტუცია განსაზღვრავს, ასე ვთქვათ, მისი დადების წესს, აგრეთვე სუბიექტთა წრეს და, მაშასადამე, ეს კონსტიტუციური შეთანხმების ინსტიტუტი გამოიყენება მხოლოდ ამ შემთხვევაში და არა სხვა, ასე ვთქვათ, ანალოგიური

¹⁷ საქართველოს რესპუბლიკა (2000 წლის 8 დეკემბერი) 3.

ურთიერთობების მოსაწესრიგებლად. [...] მოგეხსენებათ, რომ ორ დამოუკიდებელ სუბიექტს შორის ურთიერთობის განსაზღვრის ყველაზე უფრო ოპტიმალურ ფორმას შეთანხმება წარმოადგენს. [...] რადგანაც შეთანხმების დროს მხარეები გამოხატავენ თავიანთ ავტონომიურ ნებას და თავად ურთიერთშეთანხმებით განსაზღვრავენ ამ მოსაწესრიგებელი საკითხების გადაწყვეტის წესს. კიდევ ამ ფორმის უპირატესობა იმაში მდგომარეობს, რომ სახელმწიფოს არ მიეცემა საშუალება, ცალმხრივად საკანონმდებლო აქტების [...] მიღებით შეცვალოს ეკლესიის სამართლებრივი მდგომარეობა. [...] რაც უფრო მეტად მნიშვნელოვანია საზოგადოებრივი ურთიერთობა, რომელთაც სამართლებრივი აქტი აწესრიგებს, მით უფრო მეტი მაღალი და მაღალი იურიდიული ძალის აქტით უნდა იქნეს იგი მოწესრიგებული და, ამავე დროს, აქვე არის დამცავი მექანიზმი, რომ აი ესე ადვილი არ გახდეს კონსტიტუციურ შეთანხმებაში ცვლილებების შეტანა.“¹⁸

საქართველოს პარლამენტის სხდომაზე საქართველოს პრეზიდენტის საპარლამენტო მდივნის, პროფ. ჯონი ხეცურიანის გამოსვლიდან ამ ვრცელი ამონარიდის მოხმობის მიზანი, აღნიშნულ საკითხთან მიმართებით, სახელმწიფოს ოფიციალური პოზიციისა და ფორმალური არგუმენტების ნათლად წარმოჩენაა. საგულისხმოა, რომ პროფ. ხეცურიანმა სახელმწიფოსა და ეკლესიას შორის დადებული შეთანხმების „კონსტიტუციურობის“ ზემოთ ციტირებული საფუძვლები არაერთ საავტორო ნაშრომში დაასაბუთა.¹⁹ რაც უფლებას გვანიჭებს, მათ შესახებ ვიმსჯელოთ არა მხოლოდ, როგორც საქართველოს პრეზიდენტის საპარლამენტო მდივნის მიერ გაცხადებული სახელმწიფოს პოლიტიკური ხედვის, არამედ, ასევე, როგორც, პირადად, პროფ. ხეცურიანის აკადემიური თვალსაზრისის შესახებ.

სახელმწიფოსა და ეკლესიას შორის ხელშეკრულების „კონსტიტუციურობის“ დასასაბუთებლად პროფ. ხეცურიანის მიერ საქართველოს პარლამენტისა და აკადემიური სივრცისთვის შეთავაზებულ ვრცელ არგუმენტაციას, ჩვენ ორ ნაწილად დავაჯგუფებთ. პირველი, არგუმენტები, რომლებიც სახელმწიფოსა და ეკლესიას შორის ურთიერთობის მოწესრიგებისა და ამ უკანასკნელის სამართლებრივი მდგომარეობის განსაზღვრის მიზნით,

¹⁸ საქართველოს პარლამენტის 2001 წლის 30 მარტის სხდომის სტენოგრაფიული ჩანაწერი (სცსა, ფ. N1165, ან 8) 5-7.

¹⁹ ჯონი ხეცურიანი, „სახელმწიფო და ეკლესია“ (2001) 1 ადამიანი და კონსტიტუცია 9-13; ჯონი ხეცურიანი, „ქართული ეკლესიის კონსტიტუციური საფუძვლები“ (2002) 2 ადამიანი და კონსტიტუცია 9-15; ჯონი ხეცურიანი, „კონსტიტუციური შეთანხმება და რელიგიური გაერთიანებების სამართლებრივი სტატუსის ზოგიერთი საკითხი საქართველოში“, წიგნში ჯონი ხეცურიანი, ძიებანი ქართულ სამართალმცოდნეობაში (გამომცემლობა „ფავორიტი პრინტი“ 2011) 48-90; ჯონი ხეცურიანი, სახელმწიფო და ეკლესია. ურთიერთობის სამართლებრივი ასპექტები (გამომცემლობა „ფავორიტი პრინტი“ 2013).

სახელშეკრულებო და არა საკანონმდებლო მოწესრიგებას უჭერს მხარს და მეორე, საკუთრივ ხელშეკრულების (შეთანხმების) „კონსტიტუციური“ სტატუსის მხარდამჭერი არგუმენტები.

1. სახელშეკრულებო მოწესრიგების უპირატესობა

სახელშეკრულებო მოწესრიგების უპირატესობის იდეის მხარდამჭერი არგუმენტები შესაძლოა ასე შეჯამდეს: ხელშეკრულება ორ დამოუკიდებელ სუბიექტს შორის ურთიერთობის მოწესრიგების ყველაზე ოპტიმალური სამართლებრივი მექანიზმია, რადგან ის თითოეულ ხელშემკვრელ მხარეს, მეორე მხარის მიერ შეთანხმებული პირობების ცალმხრივად შეცვლის რისკისგან აზღვევს. ზოგადი მნიშვნელობით ეს გულისხმობს, რომ ხელშეკრულების დადების შემდეგ, არც სახელმწიფოს და არც ეკლესიას ექნება რაიმე სახის სამართლებრივი ინსტრუმენტი, რომელიც ერთ-ერთ მათგანს შეთანხმებული პირობების ცალმხრივად შეცვლის შესაძლებლობას მიაწვდის. თუმცა ამ კონკრეტულ შემთხვევაში, ასეთ სამართლებრივ ინსტრუმენტზე უარის თქმა არსებითად მხოლოდ სახელმწიფოს მოუწია, რადგან ეკლესია მსგავს შესაძლებლობას ისედაც არ ფლობდა. ეკლესიის ამ ცალმხრივ უპირატესობაზე პირდაპირ მიუთითებს პროფ. ხეცურიანი: „ამ ფორმის უპირატესობა ჩვეულებრივ საკანონმდებლო რეგულირებასთან შედარებით ისაა, რომ სახელმწიფო ხელისუფლება შეზღუდულია შეთანხმებით და მოკლებულია შესაძლებლობას, საკანონმდებლო ნოვაციებით ცალმხრივად შეცვალოს ეკლესიის სამართლებრივი მდგომარეობა“.²⁰ გარდა იმისა, რომ მსგავსი მიდგომა შესაბამისი სახელმწიფო ინსტიტუტისთვის დემოკრატიული გზით მინიჭებული საკანონმდებლო ძალაუფლების მიმართ წინასწარ უარყოფით დამოკიდებულებას ავლენს, ის ასევე ღიად ტოვებს კითხვას, თუ რატომ იმსახურებს ეს საკანონმდებლო ინსტიტუტი უნდობლობას მხოლოდ ერთი რელიგიური გაერთიანების სამართლებრივი მდგომარეობის განსაზღვრის საქმეში და არა ასევე ყველა რელიგიასთან მიმართებით? ვფიქრობთ, ეს კითხვა საკმარისად რიტორიკულია იმისთვის, რომ მასზე პასუხის ძიება გართულდეს.

მეორე მხრივ, რიგი საკითხების სახელშეკრულებო მოწესრიგება არსებითად ათმობინებს საქართველოს პარლამენტს კონსტიტუციით მინიჭებულ საკანონმდებლო ძალაუფლებას. მაგალითად, ეკლესიისთვის კონსტიტუციური შეთანხმებით (მუხლი 6) გათვალისწინებული საგადასახადო გათავისუფლების ცალმხრივად გაუქმების სამართლებრივი მექანიზმი სახელმწიფოს პრაქტიკულად არ გააჩნია. საქართველოს

²⁰ ხეცურიანი, supra სქოლიო 19 (2013), 16.

კონსტიტუციის თანახმად (მუხლი 67), გადასახადებისგან გათავისუფლება დასაშვებია მხოლოდ კანონით, რაც ამ სფეროში სახელმწიფოს საკანონმდებლო ორგანოს ექსკლუზიური ძალაუფლების კონსტიტუციურ საფუძველს წარმოადგენს. თუმცა საქართველოს პარლამენტი მოკლებულია შესაძლებლობას, მიიღოს ისეთი კანონი, რომელიც ეწინააღმდეგება საქართველოს კონსტიტუციურ შეთანხმებას.²¹ შესაბამისად, კანონმდებელი ვალდებულია, საქართველოს საგადასახადო კანონმდებლობაში ყოველთვის გაითვალისწინოს ის საგადასახადო გათავისუფლება, რაც ეკლესიას კონსტიტუციური შეთანხმებით აქვს მინიჭებული. ამგვარად, სახელმწიფოსა და ეკლესიას შორის ურთიერთობის სახელშეკრულებო მოწესრიგებამ იმ ფორმით, როგორც ის მოქმედი კონსტიტუციური შეთანხმებით არის განსაზღვრული, სახელმწიფოს გაუმართლებლად შეუკვეცა კონსტიტუციური ძალაუფლება სულ მცირე ორი მიმართულებით - პირველი, გადასახადების დადგენისა და გადასახადებისგან გათავისუფლების ექსკლუზიური უფლებამოსილების და მეორე, საკუთრივ კანონშემოქმედებითი საქმიანობის ექსკლუზიური უფლებამოსილების მიმართულებით. ეს უკიდურესად მნიშვნელოვანი საკითხია და მას უფრო დეტალურად მომავალში, დამოუკიდებელი სტატიის ფარგლებში დავუბრუნდებით.

ზოგადად, ურთიერთობის სახელშეკრულებო მოწესრიგება, რამდენადაც ეს ხელშემკვრელი მხარეების დამოუკიდებლობას, თავისუფალ ნებას და თანასწორობის საფუძვლებს ემყარება, მართლაც შეიძლება მიიჩნეოდეს საკანონმდებლო რეგულირებაზე „უკეთეს“ დემოკრატიულ სამართლებრივ მექანიზმად. თუმცა მოქმედი კონსტიტუციური შეთანხმება ცხადყოფს, რომ, როდესაც ხელშეკრულებას კონსტიტუციური სტატუსი ენიჭება, ის არა მხოლოდ ეროვნულ კანონმდებლობასთან შესაბამისობის ვალდებულებისგან თავისუფლდება, არამედ, ასევე საფრთხეს უქმნის, თუ პირდაპირ არ ეწინააღმდეგება, საკუთრივ კონსტიტუციურ ნორმებსა და პრინციპებს. შესაბამისად, ამ თვალსაზრისით, ჩვენი კრიტიკის ობიექტი სახელმწიფოსა და ეკლესიას შორის ურთიერთობის არა იმდენად „სახელშეკრულებო“ მოწესრიგების იდეაა, რამდენადაც მისი „კონსტიტუციური“ სტატუსი, არსებითად კი, ამ ორის ერთობლიობა.

²¹ მუხლი 7, საქართველოს ორგანული კანონი „ნორმატიული აქტების შესახებ“ <<https://matsne.gov.ge/ka/document/view/90052?publication=37>> [15.10.2022].

2. ხელშეკრულებისთვის „კონსტიტუციური“ სტატუსის მინიჭების აუცილებლობა

ხელშეკრულებისთვის „კონსტიტუციური“ სტატუსის მინიჭების აუცილებლობა და შესაბამისი არგუმენტები, რეალურად, მხოლოდ მას შემდეგ გაჩნდა, რაც სახელმწიფოსა და ეკლესიას შორის მიღწეულ იქნა პოლიტიკური შეთანხმება ურთიერთობის კონსტიტუციის დონეზე მოწესრიგების შესახებ. ზოგადი არგუმენტი ასე ჟღერდა: სახელმწიფოსა და ეკლესიას შორის ურთიერთობის მნიშვნელობა იმდენად მაღალია, რომ ის მხოლოდ კონსტიტუციის რანგის სამართლებრივი აქტით შეიძლება მოწესრიგდეს. ხოლო, უფრო პირდაპირი არგუმენტის თანახმად, სახელმწიფოსა და ეკლესიას შორის „კონსტიტუციური შეთანხმების“ დადება განპირობებული იყო იმ ფაქტით, რომ ამ ხელშეკრულების სუბიექტები, მისი დადების შესაძლებლობა და შესაბამისი პროცედურები განსაზღვრული იყო კონსტიტუციით.²²

უპირველეს ყოვლისა, მკაფიოდ უნდა აღინიშნოს, რომ ჩვენ, მთლიანად არ უარვყოფთ ზოგად არგუმენტს ურთიერთობის მნიშვნელობისა და მისი მომწესრიგებელი სამართლებრივი აქტის რანგის ურთიერთკავშირის შესახებ. მართლაც, საყოველთაოდ აღიარებულია, რომ რელიგიისა და რწმენის თავისუფლება, როგორც ადამიანის საყოველთაო და ფუნდამენტური უფლება, სწორედ კონსტიტუციური უზრუნველყოფის საგანია. თავისმხრივ, ამ უფლების კონსტიტუციური გარანტიები ყოველთვის მოიცავს მის კოლექტიურ განზომილებას. თუმცა ეს, როგორც წესი, ზოგად, საყოველთაო და თანასწორ გარანტიებს გულისხმობს, რაც, თავისთავად, ვერ გაუტოლდება კონკრეტული რელიგიური გაერთიანების ინსტიტუციური გარანტიების საკონსტიტუციო უზრუნველყოფის ვალდებულებას. შესაბამისად, რწმენისა და აღმსარებლობის თავისუფლების, როგორც უმნიშვნელოვანესი ღირებულების კონსტიტუციით უზრუნველყოფის ფაქტიდან, პირდაპირ არ გამომდინარეობს სახელმწიფოსა და ეკლესიის ურთიერთობის მომწესრიგებელი სამართლებრივი აქტისთვის კონსტიტუციური რანგის მინიჭების აუცილებლობა.²³

რაც შეეხება, მეორე - „პირდაპირ“ არგუმენტს, პირველ რიგში უნდა აღინიშნოს, რომ სახელმწიფოსა და ეკლესიას შორის „კონსტიტუციური

²² შეად. წყაროები მე-19 და მე-20 სეკლიოებს შორის.

²³ საქართველოს კონსტიტუციური შეთანხმების საქართველოს კონსტიტუციასთან მიმართებისა და საკუთრივ მისი „კონსტიტუციურობის“ საკითხის კრიტიკისთვის იხ.: Comments on the draft of the Constitutional Agreement between the State of Georgia and the Orthodox Church of Georgia (by Mr Antonis Manitakis, Commission Expert). VENICE COMMISSION. CDL (2001) 64. 28.06.2001; იხ. ასევე: Comments on the draft Constitutional Agreement between the State of Georgia and the Apostle Autocephalous Orthodox Church of Georgia (by Mr Hans-Heinrich VOGEL, Member, Sweden). VENICE COMMISSION. CDL (2001) 63. 28.06.2001.

შეთანხმების“ დადების იდეის წარმოშობისას საქართველოს კონსტიტუციით განსაზღვრული არ ყოფილა მისი დადების შესაძლებლობა ან პროცედურები. ეს პირობები საქართველოს კონსტიტუციაში მხოლოდ 2001 წლის 30 მარტის ცვლილებების შედეგად გაჩნდა. ნიშანდობლივია, რომ მათზე, როგორც არა უკვე არსებულ, არამედ, როგორც მომავალში შესაქმნელ პირობებზე, გვიანდელ ნაშრომებში პირდაპირ მიუთითებს პროფ. ხეცურიანიც.²⁴ შესაბამისად ცხადია, რომ ეკლესიასთან „კონსტიტუციური“ რანგის ხელშეკრულების დადების სავალდებულო პირობებს კონსტიტუცია კი არ აყალიბებდა, როგორც ეს ზემოთ ციტირებული საპარლამენტო მოხსენებისას გაჟღერდა, არამედ პირიქით, ისინი მხოლოდ სახელმწიფოსა და ეკლესიას შორის მიღწეული პოლიტიკური შეთანხმების გასამყარებლად შეიქმნა.

მნიშვნელოვანია ისიც, რომ ეკლესიისა და სახელმწიფოს დამოუკიდებლობისა და რწმენისა და აღმსარებლობის თავისუფლების კონსტიტუციური გარანტიები²⁵ იმ პერიოდში თავისთავად უკვე წარმოადგენდა მყარ საფუძველს სახელმწიფოსა და ეკლესიას შორის ურთიერთობისა და ამ უკანასკნელისთვის იმგვარი სამართლებრივი სტატუსის უზრუნველსაყოფად, რაც სრულ შესაბამისობაში იქნებოდა საყოველთაოდ აღიარებულ თანამედროვე დემოკრატიულ სტანდარტებთან.

აღნიშნულის გათვალისწინებით, სხვებთან ერთად, ეს უკანასკნელი ფორმალური არგუმენტიც შეიძლება სამართლიანად მივიჩნიოთ, არასაკმარისად სარწმუნოდ. ამდენად, ერთადერთი ლეგიტიმური მიზანი, რაც სახელმწიფოსა და ეკლესიას შორის შეთანხმების „კონსტიტუციურობას“ საფუძვლად უდევს, ეკლესიის სამართლებრივ მდგომარეობაზე საკანონმდებლო ორგანოს კონსტიტუციური ძალაუფლების გავლენის მაქსიმალური არიდებაა.

III. შეთანხმების „კონსტიტუციური“ სტატუსი, როგორც სახელმწიფოს საკანონმდებლო ძალაუფლების არიდების მექანიზმი

მოცემულ თავში, ჩვენ, სახელმწიფოსა და ეკლესიას შორის დასადები შეთანხმების ერთ-ერთი პროექტის საქართველოს სახელმწიფო ინსტიტუტებში განხილვის მაგალითზე, წარმოვადგენთ წინამდებარე

²⁴ შეად. ხეცურიანი, supra სქოლიო 19 (2011) 58, (2013) 17.

²⁵ მუხლები 9 და 19, საქართველოს კონსტიტუციის 2001 წლის 30 მარტამდე მოქმედი რედაქცია <<https://matsne.gov.ge/ka/document/view/30346?publication=5>> [15.10.2022].

სტატიის ცენტრალური თეზისის - სახელმწიფოსა და ეკლესიას შორის დადებული შეთანხმებისთვის „კონსტიტუციური“ სტატუსის მინიჭებით, ამ სამართლებრივი აქტისთვის და მის მიერ მოწესრიგებული ურთიერთობისთვის სახელმწიფოს საკანონმდებლო ძალაუფლების არიდების, მყარ არგუმენტებს.

2000 წლის 14 მარტს საქართველოს სამინისტროებსა და სახელმწიფო დეპარტამენტებს დაეგზავნათ საქართველოს იუსტიციის სამინისტროს მიერ შემუშავებული „საქართველოს სახელმწიფოსა და საქართველოს მართლმადიდებელ სამოციქულო ავტოკეფალურ ეკლესიას შორის შეთანხმების (კონკორდიუმის)“ პროექტი (რომელიც შედგებოდა 12 თავისა და 50 მუხლისგან) მასზე მოსაზრებების წარმოდგენის მიზნით.²⁶ აღსანიშნავია, რომ კორესპონდენციაზე თანდართული „განმარტებითი ბარათის“ თანახმად, შეთანხმებას „კონსტიტუციური“ სტატუსი არ ენიჭებოდა, რაზეც ცხადად მეტყველებს, სახელმწიფოს მხრიდან, ეკლესიასთან ურთიერთობის საფუძვლად, საქართველოს კონსტიტუციასთან ერთად, სხვა საკანონმდებლო და კანონქვემდებარე აქტების მითითება. თუმცა იქვე აღნიშნული იყო, რომ საქართველოს კანონმდებლობით, ამ სახის ნორმატიული აქტი გათვალისწინებული არ იყო, რაც პროექტის მოწონების შემთხვევაში, გამოიწვევდა შესაბამის ცვლილებებს საქართველოს საკანონმდებლო აქტებში საქართველოს კონსტიტუციაზე პირდაპირი მითითების გარეშე. გარდა ამისა, „კონკორდიუმის“ პროექტის პრეამბულით გათვალისწინებული იყო შეთანხმების შესაბამისობა რელიგიის სფეროში ადამიანის უფლებათა შესახებ საერთაშორისო ხელშეკრულებებთან (კონვენციებთან, პაქტებთან, შეთანხმებებთან და სხვ.).

საპასუხო კორესპონდენციებში ჩამოყალიბებული კრიტიკული შენიშვნებიდან ჩვენ ყურადღებას გავამახვილებთ მხოლოდ მათზე, რომელთა შინაარსიც შეთანხმების (იდეის და კონკრეტული ნორმების) ეროვნულ კანონმდებლობასთან წინააღმდეგობაზე მიუთითებს. კერძოდ, შესაბამისი შენიშვნები ასე ჟღერს:

საქართველოს საგარეო საქმეთა სამინისტრო - „პროექტის განმარტებით ბარათში ფორმულირებულ დებულებასთან დაკავშირებით, თითქოს წარმოდგენილი შეთანხმების პროექტის მომზადების სამართლებრივ საფუძველს წარმოადგენს 1997 წლის 12 ივნისის კანონი „კულტურის შესახებ“ (მე-40 მუხლის 1 პუნქტის „პ“ ქვეპუნქტი). აღსანიშნავია, რომ ეს პუნქტი ითვალისწინებს „კულტურის შესახებ“ კანონის ძალაში შესვლასთან დაკავშირებით სხვადასხვა სახის ნორმატიული აქტების

²⁶ იხ. სქოლიო 10 supra.

მიღებას, რომელთა შორის მოხსენიებულია შეთანხმება (კონკორდიუმი) საქართველოს სახელმწიფოსა და ქართულ მართლმადიდებელ ეკლესიას შორის. კანონის ეს დებულება არსებითად ეწინააღმდეგება საქართველოს სპეციალურ კანონმდებლობას, კერძოდ, „ნორმატიული აქტების შესახებ“ საქართველოს კანონს, რომელშიც ნორმატიული აქტების ამომწურავი ჩამონათვალია მოცემული და ნორმატიული აქტების კლასიფიკაციისას სხვა აქტებს შორის გათვალისწინებულია მხოლოდ საერთაშორისო ხელშეკრულება და შეთანხმება“.²⁷

საქართველოს კულტურის სამინისტრო - „ზოგადად პროექტი გადასამუშავებელია „კულტურული მემკვიდრეობის დაცვის შესახებ“ საქართველოს კანონის შესაბამისად“.²⁸

საქართველოს ეკონომიკის სამინისტრო - „[...] რაც შეეხება საქართველოს საპატრიარქოზე საჯარო სამართლის იურიდიული პირის უფლებების გავრცელებას, იგი სავსებით დასაბუთებული არ არის (საპატრიარქოს სტატუსი არ შეესაბამება „საჯარო სამართლის იურიდიული პირის შესახებ“ კანონის მე-2, მე-3, მე-4, მე-5 და სხვა დანარჩენი მუხლები). [...] [მე-11] მუხლის მე-3 პუნქტი, რომლის მიხედვით, საქართველოს სასულიერო პირების საეკლესიო სამსახური გათანაბრებულია საჯარო სამსახურთან, ასევე არ შეესაბამება საქართველოს კანონს „საჯარო სამსახურის შესახებ“.“²⁹

საქართველოს ფინანსთა სამინისტრო - „პროექტიდან ამოსაღებია 37-ე მუხლი³⁰. ვინაიდან საქართველოს საგადასახადო კოდექსის მე-4 მუხლის მე-7 ნაწილის შესაბამისად, აკრძალულია არასაგადასახადო კანონმდებლობით ისეთი საკითხების დარეგულირება, რომელიც დაკავშირებულია გადასახადებით დაბეგვრასთან“.³¹

საქართველოს გარემოსა და ბუნებრივი რესურსების დაცვის სამინისტრო - „26-ე მუხლის მე-2 პუნქტში მიგვაჩნია, რომ კულტურულ-ისტორიული ღირებულების მქონე ტაძრების რესტავრაციის პროექტებს საპატრიარქო არც ნებართვას უნდა აძლევდეს და არც უნდა ამტკიცებდეს. აქ შეიძლება

²⁷ საქართველოს საგარეო საქმეთა მინისტრის მოადგილის წერილი საქართველოს სახელმწიფო მინისტრის მოადგილეს, N3-17/256, 2000 წლის 4 აპრილი.

²⁸ საქართველოს კულტურის მინისტრის წერილი საქართველოს სახელმწიფო მინისტრის მოადგილეს, N01/887-19, 2000 წლის 1 ივნისი.

²⁹ საქართველოს ეკონომიკის მინისტრის მოადგილის წერილი საქართველოს სახელმწიფო მინისტრის მოადგილეს, N3/1-2/11, 2000 წლის 30 მარტი.

³⁰ შეთანხმების (კონკორდიუმის) პროექტის 37-ე მუხლი: „საქართველოს საპატრიარქო (მასში შემავალი ეპარქიები, ეკლესიები, სასულიერო სასწავლებლები) და მისი მიერ შექმნილი საწარმოები გათავისუფლებულია ქონებისა და მიწის გადასახადებისგან.“

³¹ საქართველოს ფინანსთა მინისტრის მოადგილის წერილი საქართველოს სახელმწიფო მინისტრის მოადგილეს, N13-02/76/435, 2000 წლის 12 აპრილი.

საუბარი იყოს მხოლოდ შეთანხმებაზე [...]. [...] პროექტში მოცემული ვარიანტი პირდაპირ ეწინააღმდეგება „კულტურული მემკვიდრეობის დაცვის შესახებ კანონს“ და „კულტურის შესახებ კანონს“.³²

საქართველოს საარქივო სახელმწიფო დეპარტამენტი - „საქართველოს სახელმწიფოსა და საქართველოს მართლმადიდებელ სამოციქულო ავტოკეფალურ ეკლესიას შორის შეთანხმების (კონკორდატის) პროექტის მუხლი 41 ეწინააღმდეგება მოქმედ კანონს „ეროვნული საარქივო ფონდის შესახებ“ (02.05.95), რომლის მუხლი 4-ის მიხედვით, „დაუშვებელია სახელმწიფო საკუთრების ეროვნული საარქივო ფონდის დოკუმენტის გასხვისება“.³³

ეს მცირე წყაროც კი ნათლად მეტყველებს იმ სამართლებრივ რეალობაზე, რომელმაც ხელშეკრულების იდეის ავტორები კონკრეტული არჩევანის წინაშე დააყენა. კერძოდ, მათ ან შემუშავებული პროექტი - ნორმატიული აქტის სახე და მისი თითოეული ნორმა, საქართველოს მოქმედ კანონმდებლობასთან შესაბამისობაში უნდა მოეყვანათ ან რაიმე მექანიზმით უნდა დაეძლიათ ამ უკანასკნელის პირველზე გავლენა. ცხადია, პირველი გზა ურთულესი, ხანგრძლივი და მეტწილად უშედეგო იქნებოდა, რაზეც თავად კონსტიტუციური შეთანხმების პროექტებზე მუშაობის მრავალწლიანი პროცესიც მეტყველებს. ხოლო, მეორე გზა, 2001 წლის 30 მარტამდე მოქმედი კანონმდებლობის პირობებში, უბრალოდ, არ არსებობდა. სწორედ ამ რეალობის წინააღმდეგ და მის შესაცვლელად ჩნდება „კონსტიტუციური შეთანხმების სრულიად ახალი ინსტიტუტი ქართულ სამართალში“.

ამგვარად, სრულიად ცხადია, რომ სახელმწიფოსა და ეკლესიას შორის დადებულ შეთანხმებას „კონსტიტუციური“ რანგი არა ურთიერთობის მნიშვნელობიდან გამომდინარე მიენიჭა, როგორც ამას სახელმწიფოს მიერ წარმოდგენილი ფორმალური არგუმენტები ამტკიცებს, არამედ ეკლესიის სამართლებრივი სტატუსისა და სახელმწიფოსთან მისი ურთიერთობის მომწესრიგებელი სამართლებრივი აქტის კონსტიტუციური საკანონმდებლო ძალაუფლებისგან მაქსიმალური გათავისუფლების მიზნით. ამ ფაქტის სრულფასოვანი შეფასებისთვის უნდა ითქვას, რომ ეს გადაწყვეტილება, საწყის ეტაპზე მხოლოდ სახელმწიფოს საკანონმდებლო ძალაუფლების თავიდან არიდების ტაქტიკურ მექანიზმს წარმოადგენდა, თუმცა, იმ ფორმით, როგორც ის მოქმედი კონსტიტუციური შეთანხმების პირობებში ჩამოყალიბდა, ზედმინევიანით

³² საქართველოს გარემოსა და ბუნებრივი რესურსების დაცვის მინისტრის წერილი საქართველოს სახელმწიფო მინისტრის მოადგილეს, N08-14/309, 2000 წლის 11 აპრილი.

³³ საქართველოს საარქივო სახელმწიფო დეპარტამენტის თავმჯდომარის წერილი საქართველოს სახელმწიფო მინისტრის მოადგილეს, N01-11/42, 2000 წლის 22 მარტი.

დაემთხვა ეკლესიის იდეურ სწრაფვას სახელმწიფოსთან სამართლებრივ-პოლიტიკური პარალელიზმის დაფუძნებისკენ და მისი განხორციელების ყველაზე ხელსაყრელ კონსტიტუციურ მოდელად იქცა. საგულისხმოა, რომ შეთანხმების „კონსტიტუციური“ სტატუსისა და მისი მოქმედების ოცნლიანი პერიოდის საერთო გამოცდილების გარდა, ამ მოდელზე ასევე პირდაპირ მიუთითებს კონსტიტუციური შეთანხმების პირველი მუხლის დეფინიცია, რომელიც ეკლესიას ისტორიულად ჩამოყალიბებულ საჯარო სამართლის სუბიექტად – სრულუფლებიან საჯარო სამართლის იურიდიულ პირად აღიარებს, რაც მას, რეალურად, სახელმწიფოს ტოლფას კონსტიტუციურ ინსტიტუტად აქცევს.

IV. დასკვნა

აქ წარმოდგენილი წყაროების, არგუმენტებისა და კონტრარგუმენტების შეჯამება, ვფიქრობთ, საკმარისად ცხადად ადასტურებს ჩვენ მიერ ჩამოყალიბებული თეზისის მართებულობას. მიუხედავად იმისა, რომ საქართველოს სახელმწიფოსა და ეკლესიას შორის დადებული „კონსტიტუციური შეთანხმება“ ჩვენთვის მრავალმხრივ მიუღებელია, წინამდებარე სტატია მხოლოდ მისთვის „კონსტიტუციური“ რანგის მინიჭების კრიტიკას ისახავს მიზნად. კერძოდ, ჩვენ, ერთი მხრივ, ვცადეთ გაგვებათილებინა ის ფორმალური არგუმენტები, რაც სახელმწიფომ ამ იდეის მხარდასაჭერად წარმოადგინა (მეორე თავი) და მეორე მხრივ, დაგვესაბუთებინა ამ იდეის საფუძვლად მდებარე ჩვენ მიერ მიგნებული რეალური მიზეზი (მესამე თავი). ყოველივე აღნიშნულის გათვალისწინებით, შეგვიძლია, დასკვნის სახით, ორი ფუნდამენტური მნიშვნელობის საკითხი გამოვყოთ:

პირველი, ამ აქტისთვის „კონსტიტუციური“ სტატუსის მინიჭება, რეალურად არა მისი საშუალებით მოწესრიგებული ურთიერთობის ბუნებიდან გამომდინარეობს, არამედ შეთანხმების (ხელშეკრულების) პროექტებში გამოვლენილი პრინციპული საკანონმდებლო წინააღმდეგობებისა და შეუსაბამობების პროექტის უცვლელად დაძლევის ტაქტიკურ მიზანს ემსახურება. როგორც ამას, ზემოთ მოხმობილი „კონკორდიუმის“ პროექტზე გამოთქმული შენიშვნები ცხადყოფს. თუკი მას იერარქიულად უფრო ქვემდგომი სტატუსი ექნებოდა მისი შეცვლა ავტომატურად გახდებოდა სავალდებულო იერარქიულად უფრო ზემდგომი ნორმატიული აქტების ცვლილებების კვალდაკვალ - კანონმდებლობასთან შესაბამისობის უზრუნველყოფის ზოგადი პრინციპის შესაბამისად. „კონსტიტუციური“ რანგი კი პირიქით, კონსტიტუციის ქვემდგომ მთელ ეროვნულ კანონმდებლობას ავალდებულებს, თავად შეესაბამებოდეს

კონსტიტუციურ შეთანხმებას. ამგვარად, მოქმედი კონსტიტუციური შეთანხმების ცალმხრივად გადახედვის ერთადერთი გზა კონსტიტუციაში იმ სახის ცვლილებების შეტანაა, რომელთანაც კონსტიტუციურ შეთანხმებას შესაბამისობის პირდაპირი ვალდებულება წარმოეშობა. თუმცა კონსტიტუციის ბუნება და სტრუქტურა ამას ფაქტობრივად გამორიცხავს, რადგან მისი ტექსტი არ მოიცავს იმგვარ დეტალიზებულ ნორმებს, როგორც კონსტიტუციურ შეთანხმებაშია მოცემული (მაგალითად, ზემოთ განხილული გადასახადებისგან გათავისუფლების საკითხი და სხვ.).

და მეორე, ერთმნიშვნელოვნად პრაგმატული საწყისის მიუხედავად, კონსტიტუციური შეთანხმება არსებითად ასახავს ეკლესიის იდეურ სწრაფვას სახელმწიფოს თანასწორი კონსტიტუციური ლეგიტიმაციის - სამართლებრივ-პოლიტიკური პარალელიზმის მოპოვებისკენ და მისგან მაქსიმალური თავისუფლების გარანტირებით, ამ იდეის განხორციელების ყველაზე ხელსაყრელ მოდელს წარმოადგენს. ამ თვალსაზრისით, შეუძლებელია, არ დავეთანხმოთ იმ ფორმალურ არგუმენტს, რომ კონსტიტუციური შეთანხმების პირობებში, სახელმწიფო მოკლებულია შესაძლებლობას, საკანონმდებლო მექანიზმებით ცალმხრივად შეცვალოს - „გააუარესოს“, ეკლესიის სამართლებრივი მდგომარეობა. თუმცა ოცნლიანი გამოცდილების ფონზე, ეს არგუმენტი რეალურად შებრუნებული პერსპექტივით უფრო დასაბუთდა. მართლაც, 2002 წელს ეკლესიამ მარჯვედ გამოიყენა მის მიმართ იმ პერიოდში არსებული უპრეცედენტო პოლიტიკური კონსენსუსი და სახელმწიფოსთან იმგვარ სამართლებრივ ურთიერთობაში შევიდა, რომელიც რიგი ფუნდამენტური შეუსაბამობებისა და წინააღმდეგობების მიუხედავად, დღეს სახელმწიფოს მიერ, საკუთარი ექსკლუზიური საკანონმდებლო ძალაუფლების მიუხედავად, ცალმხრივად მარტივად ვეღარ შეიცვლება - „გამოსწორდება“.